

ДИФЕРЕНЦИЈАЦИЈА И ИНТЕГРАЦИЈА У ГЕОГРАФИЈИ

Коегзистенцију **диференцијације**¹ и **интеграције**² могуће је посматрати током целе историје развоја науке, с тим да је у одређеном периоду преовладавао један, а у другом периоду, други од тих процеса. То важи и за географију.

У Старом веку географија је била јединствена. Обухватала је сва тадашња знања о природи Земљине површине, а такође и о животу и делатностима народа који су насељавали тада познати део површине Земље. Класична географија обухватала је практично све науке о Земљи, а сама се налазила у тесној вези са филозофијом (што Страбон истиче на почетку његове „Географије“). Другим речима, Херодот, Анаксимандер, Сократ, Аристотел, Ератостен и Страбон, били су научници-енциклопедисти.

Географија је све до средине XVII века остала јединствена (интегрална) наука о природи, становништву и привреди. У периоду Великих географских открића географија је проживела свој „златни век“. Већ у то време од географије су се одвојиле геологија и биологија. Почети диференцијације географије могу се видети у познатој књизи „Општа географија“ холандског географа Бернарда Варенијуса.

Процес диференцијације географије посебно је убрзан у XIX веку и на почетку XX века. Једна за другом формирале су се специјалистичке физичко-географске дисциплине - геоморфологија, хидрологија, климатологија, глациологија, географија земљишта итд. Развој капитализма подстакао је формирање економске географије. „Отима се“ и етнологија, мада задржава тесне везе са географијом. И поред тога, у то време су и даље фигурирали природњаци-енциклопедисти, као што су М. В. Ломоносов, Чарлс Дарвин, Чарлс Лајел, Карл Лине и Александар Хумболт.

Али, „време Хумболта“ је прошло. Главни период диференцијације географије (као и других наука) одвијао се у другој половини XX века, као последица научно-техничке револуције. У „сливу“ географије појавиле су се притоке првог, другог и трећег реда, појавиле су се науке - „кћери“ и „унуке“. Неке науке су се одвојиле од географије, а неке су настале у контакту географије са геологијом, биологијом, економијом, историјом, социологијом, физиком, хемијом и техничким наукама. Према неким бројањима, у склопу географије је набројано чак 88 научних дисциплина.

Временом је неопходна равнотежа између диференцијације и интеграције, између анализе и синтезе, знатно нарушена. То је довело до интезивирања центрифугалних тенденција. Географи су са забринутостју почели писати о томе како се географија растаче на саставне делове и губи свој објекат проучавања. Упоредивали су је с краљем Лиром који је,

---

¹ Диференцијација – раздвајање услед насталих разлика

² Интеграција – процес обједињавања

поделивши мираз кћерима, постао сиромах. Постојале су чак и такве прогнозе да ће географија кроз пола века престати да постоји као класична научна дисциплина и да ће се разбити на низ самосталних дисциплина. Наравно, те су тврдње биле преувеличане, али места за забринутост је било.

На основу тога, шездесетих година прошлог века констатовано је да се географија налази „у озбиљној кризи”.

Интеграција у географији

Диференцијација је карактеристична и за савремену етапу у развоју географије али се тај процес упоредно одвија заједно са **интеграцијом**. Интеграција је процес супротан диференцијацији, који руши баријере између засебних научних области и научних дисциплина. На примеру комплекса наука о Земљи могуће је показати да степен интеграције може бити различит. Као прво, науке се могу спојити уз омекшавање границе између њих (на пример, граница између физике и хемије), као друго - науке се могу преплитати, што се дешава када један те исти објекат (на пример, космички простор) истражују разне науке, као треће - науке могу међусобно позајмљивати методе (на пример, математичке методе користе многобројне науке), и на крају, као четврто - може доћи до потпуне интеграције наука што резултира настанком нове „граничне” научне дисциплине (биохемија, биофизика, геофизика, економетрија, геохемија, астрофизика и др.).

Све то има директне везе са географијом. Последњих деценија било је много покушаја да се „растакане” географије превазиђе коришћењем њеног интеграционог потенцијала. О томе сведоче многи радови против „раздора” између физичке и друштвене географије. Предлагани су називи „општа географија”, „комплексна географија”, „јединствена географија”.

Остала је упамћена дискусија о „јединственој географији” која се одвијала шездесетих и почетком седамдесетих година XX века. У епицентру те дискусије у Русији био је В. А. Анучин, који је тих година написао књиге посвећене теоретским проблемима и теоретским основама географије. У својим књигама он је критиковао савремене представе о систему географских наука и изнео идеју географског монизма - географија није *јединствен комплекс наука*, него *јединствена комплексна наука*, која се заснива на томе да је географска средина јединствен општи предмет или објекат истраживања свих географских наука. Анучин је географију сврстао у „прелазне” науке.

Дискусија која се тих година водила између поборника јединствене географије и њихових противника, данас се различито оцењује: једни је сматрају корисном, други превише сколастичком, а трећи потпуно непотребном и некорисном.

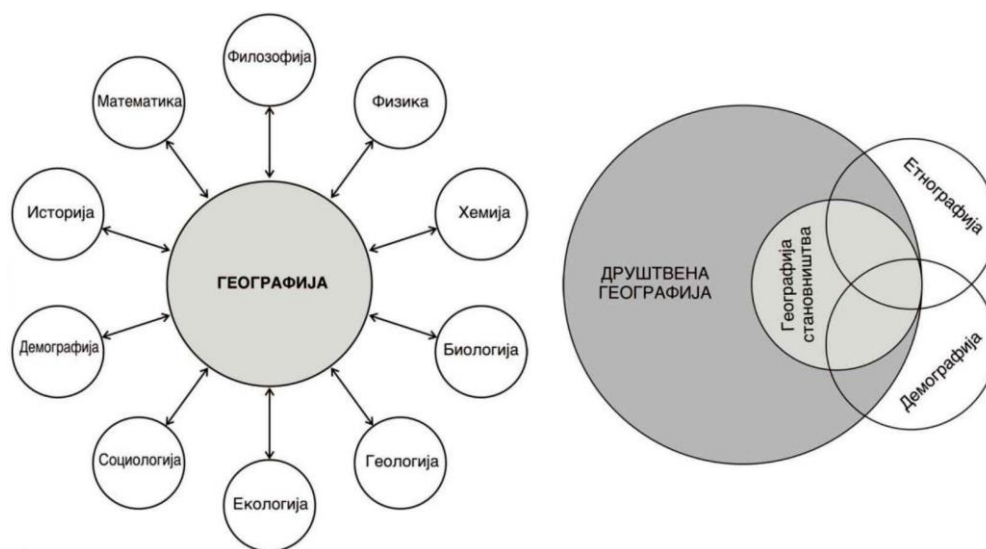
„Унутрашња интеграција” (општегеографска синтеза) започела је у физичкој географији, што се може показати примерима у области географије земљишта, географији Светског океана и др. Она се испољила и

у друштвеној географији (регионализација, географија природних ресурса, рекреациона географија и др.). А посебно јасно се испољила у картографији (тематско картирање).

Одређени „скок” се уочава на главном правцу „унутрашње интеграције” - на граници која дели физичку и друштвену географију. При томе, према једном приступу, таква интеграција не значи брисање граница између њима, него очување постојећег „двојединства” и признавање сопствених предмета истраживања код сваког од та два блока, али уз схватање заједничких интереса, циљева и задатака.

Друга позорница „унутрашње интеграције” јесте комплексна регионална географија, чији се задатак састоји у комплексном проучавњу земаља и регија. Неки географи који се баве географијом становништва истичу да управо та географска дисциплина представља не само језгро друштвене географије, него служи и као главна повезујућа карика између друштвене и физичке географије. То се објашњава тиме што ни једна географска дисциплина не може заобићи неки од аспеката човека и његове делатности.

Прелазећи ка „спољној интеграцији” треба подвући да географија током свог развоја није изолована од других наука (сл. 1, лево). Као наука која формира поглед на свет, она је тесно повезана са филозофијом. При изучавању компонената географског омотача географија је учврстила везе са физиком, хемијом, геологијом, биологијом, астрономијом, а при изучавању рационалних облика друштвене организације - са економијом, социологијом, екологијом, демографијом, етнографијом, историјом (сл. 1, десно). Као резултат таквих узајамних веза, нови подстрек у развоју добиле су геофизика, геохемија, биогеографија, регионална економија, геоекологија, геодемографија, етногеографија и др.

Слика 1. Везе географије са другим наукама (лево) и место географије становништва у систему наука (десно)

Нема оштрих граница

Појачавање интегративних процеса (упоредо са наставком диференцијације) довело је до појаве бројних граничних наука, у којима се терминологије две или више наука тесно међусобно преплићу (математичка географија на граници астрономије и географије, геохемија на граници географије и хемије, географија тла на граници географије и педологије, демогеографија између демографије и географије, туристичка географија између туризмологије и географије), а такође до прерастања неких научних праваца и приступа у посебне дисциплине (нпр. историјска географија, рекреативна географија итд.).

У вези с тим јавља се и питање тешкоћа па и немогућности прецизнијег разграничавања истраживачких домена на релацији географске науке - неке друге науке, што се посебно односи на друштвено-географске дисциплине. Друштвена географија обједињује у себи елементе географије, економије, социологије, што се испољава у интензивирању процеса социологизације, економизације, демографизације географије уопште, и што је дало повода за тврдњу да се друштвена географија може уврстити не само у систем географских наука, него и у систем социјално-економских наука уопште.

Уосталом, сваку науку могуће је уврстити у сваки онај систем коме она припада неким од својих истраживачких аспеката, због чега свако настојање да се одређена наука стриктно сврстава само у одређени систем наука има нужно догматски карактер. То, наравно, не значи одрицање потребе да се, у мери у којој је то могуће, разграниче истраживачки домени појединих наука, што налажу, поред теоретских, и практичне потребе научноистраживачког рада.³

Активности

1. Из „Речника савремене српске географске терминологије” повадите називе свих географских дисциплина које су у ток књизи објашњене. Пребројте их.
2. По узору на слику 1 (стр. 3) нацртајте шему повезаности картографије са другим наукама.
3. По узору на слику 2 (стр. 3) нацртајте шему на којој ће бити приказано место математичке географије у систему наука.

³ Из Увода књиге: Мاستило, Н. (2006). *Речник српске географске терминологија*. Београд: Географски факултет.